

Devlet İdaresinde Harpten Alınan Dersler

Yazan : Herbert EMMERICH

Çeviren : Asistan Müzehher RENDA

Devlet idaresi hakkında harpten alınan derslerin hepsi, bu harp süresince öğrenilmiş değildir. Burada biraz tezada düşüdüğü söylenebilirse de, bu kadar tezat zaten her derste göze carpar. Dinleyicilerimden bazılarının intibası bu olabilir, fakat eminimki çok geçmeden onlar da benim fikrime iş-tirak edeceklerdir.

Bir taraftan, tecrübeli idarecilerimizin harp gayretlerindeki muvaffakiyetlerini, Amerikan umumi idare tarihinde en büyük başarı olarak kaydetmekle iffihar edebiliriz. Diğer taraftan ise, geniş ölçüdeki bilgisizliğimizi ve idarenin, teorik ve ameli sahada ispat edilmiş ilmi prensiplerden mahrum olduğunu teslim etmek tevazunu göstermeliyiz. Yukarıda belirttiğimiz her iki duygu, bizim için çok kıymetlidir. Zira işlerimiz, başarılarından ve zaferlerden duyacağımız gurura muhtaç bulunuyor. Eğer san'atın ve ilmin ilerlemesini istiyorsak, bunun gerek mağlubiyet ve gerek muvaffakiyetlerden faydalanan, kendi kendini tenkid eden bir ilim kafasına ve tavazua ihtiyaç gösterdiğini unutmamalıyız. Aksi takdirde ilmimiz ilim olmaktan çıkar, ve insan kabiliyet ve maharetinin en yüksek derecesine lüzum gösteren idare san'atı, bir sihirbazlık haline düşer.

Devlet idaresi dediğimiz şey üzerinde, biraz duralım ve bunun ne derece kadar güç bir bilgi dalı olduğunu görelim. Devlet idaresi, bir amme hizmetini icra edebilmek için, insanın düşünebileceği bütün ilgili çare ve vasıtaları seferber etmek san'at ve ilminden başka bir şey değildir. İlimi harikalar asrında, karışık bir dünyada, iklim, adet ve ananeleri bakımından büyük değişiklikler gösteren bir memlekette, bu hizmet hiç te kolay değildir. Gayri mantıki bir tarzda düşündüğümüzü ve tenakuza düştüğümüzü kabul etsek bile, genede bu iş için, hatıra gelebilir hizmetlerin en kolaydır diyemeyiz. En yüksek manada devlet idaresi, üstün kabiliyet, fazilet ve feragati icap ettirir. Bu idare mütecanis olmıyan muhitimize dair birçok bilgileri de ihtiva etmelidir. Aynı zamanda, idare bu bilgilerden kendi maksatlarına

faydalı olanlarını seçebilmeli ve bunların her birinden en iyi şekilde istifade edebilmelidir. İdare, elindeki unsurların hepsini ayrı ayrı tartmalı ve bunların herbirinden gerektiği kadar faydalanarak, maksadına elverişli bir kül halinde, bunları mecz ve terkip edebilmelidir. Sonra bu cüzüleri birbirleri ile o şekilde karıştırılmalıdır ki, aslına hiç benzemiyen bir unsur ortaya çıksın. Neticede öyle saf, parlak ve sade bir halita elde edilirse, ne kadar ısıtılsa ısıtılsın ve ne kadar aydınlatılırsa aydınlatılsın, ne kararır nede erir. Bu harikaları yaratan kimyager, devlet adamıdır. Ve şunu da tekrarlamalıyım ki, onun vazifesi üstün bir kabiliyet, fazilet ve feragata muhtaçtır.

Harpten aldığımız derslerin teferruatı üzerinde dururken, bunların işlerimizde ermeği düşündüğümüz yüksek ideallerle olan alâkasını unutmamalıyız. Michelangelo, teferruata neye bu kadar ehemmiyet verdiğini soran bir talebesine, «Teferruata itina, mükemmeliyeti yaratır, ve mükemmel olan şeyinde teferruatı yoktur.» cevabını vermiştir. Bu sözleri hatırlamak bizim için faydalı olur.

Burada, diğer taraflarda söylediklerimi tekrarlamama müsaade ediniz. Takribide olsa, harpten idare hususunda alınan derslerin kıymetleri hakkında esaslı bir hüküm verme vakti henüz gelmemiştir. Bu harpte resmi vekayınamelerin, binlerce özel hatıralardan (bunların içinde çok mükemmelleri de buunmakla beraber) daha aydınlatıcı olacağını tahmin ediyorum. Ve incelemiş olduğum kısımlardan anladığıma göre, resmi vekayınamelerin, idari mevzulara, geçmişin resmi veya gayriresmi arşivlerinden daha ziyade faydası dokunacağına kaniim. Çünkü bu resmi vekayınameleri hazırlamakta ilim adamlarının büyük hissesi vardır. Külliyyetli miktarda vesaikin, ortaya çıkmasını harerette beklemekteyiz. İlimi esaslara istinat eden hulâsaların temel taşını teşkil edecek olan bu vesaik, kat'i bir tahmin yürütmek hususunda bilhassa lüzumludur. Bu belgelere dayanılarak elde edilecek neticelere nazaran bizim bu raporumuz kabataslak bir deneme olmaktan ileri gidemez.

Devlet idaresinde harbin oynadığı rol hakkındaki bu mudil mevzuu, kolaylıkla anlaşılabilir 6 derse ayıracağım. Bunların tetkikini bitirdiğimiz zaman, İkinci Cihan Harbinin verdiği derslerin çoğunu, eskidenberi bildiğimizi kabul edeceğinize inanıyorum. Bunların bazıları Birinci Cihan Harbinde bazıları 1920-29 ve 1930-39 seneleri zarfında öğrenilmiştir. Şimdide bu derslerin ne kadar işimize yaradığını ve son derslerin bunlara neler eklediğini görelim.

Ders 1 — İcraatın Ademi Merkezileştirilmesi —

Hiç şüphe yokki askeri olsun, sivil olsun harp cehtü gayretinin her kolda milli veya beynelmilel bütün siyasi kararların, merkez tarafından alınması lâzım geldiğini öğrendik. Fakat sunu da öğrendikki, bu kararların icrası veya tatbikatı, bu vasi dünyanın uzak köşelerinde ve kendi memleketimizin bütün köşe ve bucaklarında, mahallindeki makamlara bırakılmalıdır. Ziraatla iştilal edenler için bu, yeni bir prensip değildir. Halihazırda, hububat kontrolünde, fiat kontrol ve desteklenmesi, tabiği kaynakların muhafazası ve zirai krediler sahalarında tatbik edilmektedir. Harp plânlarının askeri, sınaî, iktisadi ve ilmi bakımdan idaresi, merkezi kontrolü ve iktisadi seferberliği istilzam ettiği halde bu prensibe gene de riayet edilmelidir. Her ne vakit bu prensibe riayet edilmişse, muvaffak olunmuş, ihmal edildiği zaman ise muvaffakiyetsizliğe uğranmış; ve ihtiyaç, bir kere daha icatları doğurmuştur. Eğer bir yandan bu faaliyetlerdeki makamlara kâfi derecede selâhiyet verilmiş olsa idi, harp gayretleri tamamen boşa gitmiş ocaaktı. Talih eseri olarak gerek askeri, gerekse sivil makamlar bu ihtiyacı vektinde takdir etmişlerdir. Mahallinde bulunan memurlara da şimdiye kadar bu derece selâhiyet verilmemişti. Şurası inkâr edilemezki mahalli işlerde çok defa tecrübesiz ve denenmemiş adamlar kullanıldığı ve bu suretle bazı tehlikelere ve suistimallere yol açıldı. Fakat mükemmeliyet ile sür'at arasında bu tercihin yapılması zaruri idi. Ahali, silahlı kuvvetler, sanayi ve ilim, hem ne yapacaklarına dair merkezden talimat ve sevkü idare, hemde bu işlerin nasıl yapılacağı meselesinde azami muhtariyet istiyorlardı.

Kâğıt kıtlığı, aynı zamanda girişilmesi gereken milyonlarca işin teferruatına müteallik talimatın Washingtondan verilmesini güçleştirmek sureti ile, icraatın merkezleştirilmesine geniş ölçüde yardım etti. Harp İstihsal Bürosu faaliyetlerinin başlangıcında, Washingtona yağın işlerin hangi sıra ile yapılacağını gösteren yüzbinlerce vesikanın, tanziminden doğan güçlük, bir müddet için işleri ehemmiyetlerine göre sıraya koyma sistemini yıkmak tehlikesi göstermişti. Merkezden idare edilen bir tahsisat programının tatbiki ve imalâtın yapılmasının mahalli makamlara bırakılması usulu, tam zamanında ortaya atılmış ve işlerin düzenlenmesine yardım etmiştir.

İnsan veya mazeme tedariki, seçici idare servisi, işçilerin kontrolü, sivil hizmetlerin idaresi, fiat kontrolü ve tayini, haber programları, harp bonolarının satışı, tahlisiye maksadını takip eden ve muhafaza programları gibi bütün gayret sahalarında, bu iki esas elzemdi. Bu sahalarda merkezde bir politika tespit edilmeden mahalli makamlar harekete geçmediği gibi, bu

makamlara selâhiyet verilmedikçe de merkez çeşitli işler birikiyor ve politikanın ana hatları ile uğraşmaları icap edenler, çalışma fırsatı bulamıyorlardı. Harp İstihsal Bürosunun, harp zamanındaki reisi Donald M. Nelson, «Ersenal of Democracy» «Demokrasinin Malzeme Deposu» isimli kitabında, Harp İstihsal Bürosunun, endüstri sahalarında, nelere ihtiyaç olduğunu merkezce bildirmek ve eldeki programının ne şekilde tatbik edilmesi lâzım geldiği hakkında fabrikaların başında bulunanlara azami hakkı vermek zaruretini nasıl kavradığını, gayet kuvvetli bir ifade ile anlatıyor. Nazi istihsal reisi Speer'in şahadetine göre, parti ile merkezi dairelerin birbirine zid müdahalelerinin kaldırılması ve sanayi idarecilerine verilen selâhiyet nisbetinde mesuliyet te tevcih edilmesi için, Hitleri kandırıcaya kadar, otoriter Almanya'da bile, teçhizat istihsalinin azamisi temin edilememiştir. Charles S. Ascher, harp sahası ile merkezi makamlar arasındaki karşılıklı irtibatın ehemmiyetini ve mahalli makamları, Washington ile vatandaşları ve diğer mahaller birbirine bağlayan bir unsur olarak telâkki eden enteresan fikri, gayet mahirane bir tarzda ortaya atmıştır.

Burada iki noktaya dikkat edilmelidir. Aksi takdirde prensibin fazla basitleştirilmiş bir şekilde anlaşılması, prensibin sulh zamanındaki programlara tatbiki hususunda bizi yanlış yola sevkeder. Sulh zamanlarında, merkez ile tatbik sahalarındaki makamlar arasında istişarede bulunularak oradan alınan maîumata istinaden, programların tevsii ve inkişaf ettirilmesi, harptekinden çok daha kolay olur. Bu iş icra makamlarında daha az ketumluğu, buna mukabil teşrii makamların da daha geniş ölçüde iştirakini gerektirir. Mahalli makamlara selâhiyetler verilmesi demek, zamanlarında bu makamların merkezle ilişkisinin kesilmesi demek değildir. Kayıt ve hesap tutma ve yazı işlerinde birlik, ademi merkezileştirilmiye doğru giden bir idarede elzemdir. Aksi takdirde, merkez, programın ne dereceye kadar iyi tatbik edildiğini, merkezin siyasi kararlarının geçirilen ağır tecrübelerle ne dereceye kadar islâhata muhtaç olduğunu kontrol edebilmek için lüzumlu teftiş ve tetkik kudretini kaybettiği gibi, mukayese imkânını verecek malûmat ve anasırdan da mahrum kalır. Bununla beraber yazı ve kayıt işlerinin esaslı bir şekilde ayarlanmasına rağmen, kararları mahallinde tatbik edenlere geniş bir elâstikiyet bırakılmasına imkân vardır.

Ders 2 — Sevk ve İdarenin her kademesinde koordinasyon sağlanması —

Frederick A. Taylor, bir işletmedeki merkezi sevk ve idare işinin (ki buna istihsalin plânlaştırılması diyor) başında her zaman için birinin bulunması icap ettiğini söyler. Bu zata göre bu işin ihtisası icap ettiren ayrı bir vazife olduğu anlaşılıp, başına üstün kabiliyetli insanlar geçirilinceye

kadar bu iş fena yürütülüyordu. İkinci Cihan harbinde merkezi sevk ve idare işi, fabrika idaresinden ve askerlikten ayrılmış, idarenin her safhasına ve her tip idare şekline tatbik edilmiş, ve bu sayede büyük istifadeler temin edilmiştir. A. B. D. Cumhurbaşkanı, tarihimizde ilk defa olarak bu harbe, kendisine idari işlerde, bütçe meselelerinde, memurlarla ve ortaya çıkan yeni müdüriyetlerle olan münasebetlerinde yardım eden kurmaylar, idari yardımcıları, ve birde kurmay başkanından müteşekkil bir icra heyeti ile girmiş, ve daha sonraları Beyaz Sarayda bir iktisadi seferberlik ve harp iktisadından sulh iktisadına geçiş dairesi kurulmuştur. Ekonomik ve umumi siyasetin plânlaştırılması, idare ve bütçe plânları, personel ve usul plânları, muhaberat ve adli plânların heyetimecmu harp bürolarının başlıca idarecilerinden müteşekkil dairelere bağlanmıştır. Bu birlikler, bir büronun bütün faal kısımlarına yardım ediyorlar ve aynı zamanda baştaki idarecilere program, muamele ve teşkilâtın islâhı gibi işlerde bir danışma ve plânlaştırma merkezi vazifesini görüyorlardı.

Baştaki idarecilerin kontrol, talimat ve nüfuz sahalarını, büyük mikyasta kullanılan yardımcıları vasıtası ile genişletmek fikri, umumiyetle kabul edilmiştir. Ordu kuvvetleri servisinde, General Sormervell tarafından tesis edilen murakabe birimi, ve Bahriye ve harp İstihsal Bürosu gibi birçok daire ve bürolarda kurulan icrai ofis reislikleri veya sekreterliklerini misal hatırlatırım. Bu daireler ve onların memurları için türlü ünvanlar icad edilmişti. Fakat asil mühim olan şey şu idi ki bunlar, icra ile mükellef olanlara başka gözler, kulaklar, ayaklar ve kafalar vazifesini görmek sureti ile çıkacak meselelerin evvelden tahminini, ihtilâfların hallini, kararların yayınlanmasını ve izahını, ve programların muvazenesinin teminini sağlamış oldular .

Sevk ve idare cihazının merkezileştirilmesine devam edilirken, birinci derste incelediğimiz, icraatın ademi merkezileştirilmesi meselesinin ihmal edilemeyeceği anlaşılmalıdır. Sonradan tasfiye edilen, fevkalâde halin gerektirdiği tedbirleri almak üzere kurulan dairenin merkezi idari hizmetler şubesini bir misal olarak gösterebilirim. Bu servisin lağvına sebep, bu dairenin siyaset sahasından ziyade mahalli icraata müteallik işlerle uğraşması ve bunları fazla merkezileştirmiş bulunması idi.

Daimî dairelerdeki merkezî sevk ve idare cihazı, muvakkat bürolarla mukayese edilecek olursa, yukarıda söylediklerimize ilâve edilecek bir nokta vardır. Sulh zamanında dairelerin başındakiler başlıca iki türlü yardımcıya ihtiyaç gösterirler. Bu yardımcılarından bir kısmı, daire ile yeni siyasetler, programlar ve siyasi değişiklikler arasında uygunluk temini ile, diğerleri, amme

hizmetlerini meslek edinmiş olan daimi sivil memurlara rehberlik ve bilgi teminini sağlamakla vazifelidirler. New Jerseyde Princetonda toplanan son konferansta mali işler direktörü Mr. W. Achley Jump yukarıda bahsedilen yardımcılara, yardımcı idari sekreter, ünvanının verilmesini teklif etmiştir. Bu, Amerikan hükümetinin iş hayatında, hepimizin beklediği gayet mühim bir teklifti.

Amerikadaki idari şartlar göz önünde tutulursa, modern dairelerdeki merkezi sevk ve idare cihazının muhtaç olduğu daimilik vasfı ile günün şartlarına uyma kabiliyeti arasındaki muvazeneyi temin gibi çok nazik bir meselede, icabında değiştirilebilir siyasi müsteşarlıklarla idari sekreterlikler aynı derecede mühimdir. Amerikan devletlerindeki merkezi sevk ve idare cihazı amatör ve profesyonellerin teşriki mesaisine muhtaçtır. Filhakika Mr. Kingsley, buna benzer sözleri Beyaz Saray hususunda bile sarfetmektedir. Mr. Kingsley'in kuvvetle işaret ettiği gibi, Cumhurbaşkanının icra komitesi siyaset ve programlarda olduğu kadar teşkilât ve muamelelerde de yardımcılara muhakkakki muhtaçtır. Lâkin Mr. Kingsley, Cumhurbaşkanının idari amirler komitesi raporunda bu hususun tanınmadığını, iddia etmekle yanılıyor.

Ders 3 — Komitelerin ve sekreterliklerin teşrikimesaisi —

Şimdiye kadar hiçbir harpte, ne bu kadar fazla teşrikimesaiye ihtiyaç görülmüş, ne de koordinasyon alanında bu kadar parlak işler başarılmıştır. «Top Secret» «Harp Devrine ait büyük sırlar» isimli kitaptaki Ralph Ingersoll gibi, Pazartesi günleri çıkan gazetelere yazı yazan gazeteciler de, bu iş daha iyi nasıl yapılabilirdi diye fikir yürütüyorlar. Fakat gerek hava, deniz ve kara kuvvetleri, gerek İngilizler, Fransızlar ve Amerikalılar arasında yapılan üçlü koordinasyonun askeri idare tarihinde bir destan teşkil ettiğine eminim.

Londra ile Washingtonda milli ve milletler arası alanda yapılan teşrikimesailer, gayet enteresan iki idare cihaza vücut verdi. Bunlardan biri, daireler arası müracaatçılar komiteleri, diğeri ise sekreterliklerdir. İrtibat şefleri ve müşterek şefler komitesi, başlıca müracaatçılar komitelerini teşkil ediyor, ve her ikiside mütehasıs sekreterliklerden faydalanıyordu. Bu teşkilât İngiliz harp kabinesinde Birinci Cihan Harbinde Lord Hankey, ve bu harpte Sir Edward Bridges'in idaresi altında inkişaf ettirilmiştir. Harp İstihsal Bürosu ve Harp İşçi Komisyonu, gerek milli gerekse milletler arası sivil bürolarda mahdut olan maddi ve insani vasıtalar için teşkil edilmiş bulunan «talepleri tetkik komiteleri», mütehasıs sekreterlikler tarafından yardım görmek suretiyle, siyasette ve plânlaştırmada bir teşrikimesai cihazı halini almıştı. 2 inci derste bahsi geçen sevk ve idare cihazı, aynı zamanda tanzim edici

bir teşkilâtı. Fakat mütehasıs sekreterlikler, sadece bakanlıklar arası bir yüksek meclis olarak hizmet etmekle kalmamış, aynı zamanda bunlar, bakanlıklar arası ikinci derece büroları olan şubeleri vasıtası ile gerek mafevk, gerek madun, gerekse aynı derecedeki idareciler ve sevk ve idare cihazları arasında bir irtibat yaratmıştı.

Bakanlıklar arası komiteler, bakanlıklardaki meclisler gibi, irtibatın tanzimi ile meşgul her teşkilâtta görülen zaafı arzediyordu. Meseleleri nezaketle örtbas etmek ve onların bir karara bağlamak üzere seflere kadar çıkmasını önlemek suretiyle, ihtilâfların halline olduğu kadar, hal edilmemesine de yardım ediyorlardı. Fakat mütehasıs sekreterlikler teşkilâtının, cephe işleri ile meşgul daire tarafından kontrol edilmesi, yukardaki güçlüğü azalttığı için, harp süresince bakanlıklar arası komitelere, şimdiye kadar elde edemediğimiz derecede müspet işler ve kat'i kararlar alınmıştır. Muhtelif makamların aynı derecedeki basamakları arasında, karşılıklı temas tesisi suretiyle de teşrikimesai terakki ettirilmiştir. İki muhtelif büroyu birden ilgilendiren mesalelerin, önce ortaya çıktığı teşkilâtın en üst makamına giderek, o makamca bu işle ilgili diğer teşkilâtın en üst makamına bildirilmesi ve bu ikinci üst makamla muhtelif teşkilât basamakları kanalı ile ait olduğu memura bildirilmesi usulünün mümkün olduğu kadar önüne geçilmiştir. Ananevi olarak, askeri nizamın beşiği olan ve 1942 Martında yeniden teşkilâtlandırılan Harbiye Bakanlığı dahi, muhtelif makamların aynı derecedeki basamakları arasında karşılıklı temas şeklini tercih etti.

Son harpte, birçok selâhiyet ihtilâflarının zuhur ettiği muhakkaktır. Ekseriya bunlar, bir büronun vazife ve selâhiyet sahalarının vazih bir şekilde tayin edilmemiş olmasından doğuyordu. Fakat çok zaman bu ihtilâflar, çıkmaza girmeden hal ediliyorlardı. Bir servis veya büro diğerlerin vazifeleri ve ihtiyaçları hususunda eskisine nazaran daha müsamahakâr ve daha geniş görüşlü hareket ediyordu. Programların gerek beynelmilel ve gerekse dahili bakımdan koordinasyonu hususlarında, bakanlıklar arası komiteler, ve mütehasıs sekreterliklerin harpten elde ettikleri tecrübelerden, harpten sonraki devirde çok istifade edilebilecektir.

Ders 4 — İlmin Faydası —

İkinci Cihan Harbi zarfında insan, teçhizat ve metot bakımlarından ilmi kaynaklardan eskisine nazaran çok daha fazla istifade edilmiştir. Bu istifade fiziki ilimler sahasında çok iyi bilinmektedir. Sosyal ilimler için, durum aynı olduğu halde çok daha az bilinmektedir.

Fiziki ilimlerde çeşitli ihtisas sahalarındaki şahıslar, fen adamları ve mütehasşislarının ilmi listesi gibi vasıtalarla kolaylıkla tespit edilebildi. İlmî araştırma ve ilmî yayma dairesi ile araştırma enstitüleri arasında yapılan mukaveleler sayesinde, alimler Washington'a çağrılacaklarına, kendi laboratuvarlarında vazifelerine devam etmişlerdir. Halbuki Birinci Cihan Harbinde ise, alet ve edevatlarından ayrı ve hiç bir iş görmeden, haftalarca Washington'da oturmuşlardı.

Bundan başka, Washingtona İlmî Araştırmalar Bürosu ismi altında, askeri ve sivil servislere, araştırma sahalarını tayin ve bu işlere ait ilmî problemlere en muvafık hal çarelerini bulmaya ehliyetli şahısları ve müesseseleri seçmek hususlarında yardım edecek kâfi derecede ilim adamı getirilmişti. Muhakkakki bu cihazlar vasıtasıyla keşiflerin hızlanması, bizi yepyeni bir medeniyet alemine fırlatmıştır. Fiziki ilimlerde birçok keşifler yapılmıştır. Atomun bulunuşu ve muhtelif sahalarda tatbiki, bunlardan ancak birini teşkil eder. Harpten sonraki devrede, hususi müesseselerde, hükümetin yardımı ile tatbik edilecek, geniş bir fiziki araştırmalar programı ile karşılaşacağız. Bu araştırmalar halâ, ordu ve bahriyenin himayesi altındadır. Ancak sulh zamanında böyle bir himaye altında, ilmî terakkinin en münasip ve en tesirli bir şekilde teşvik edilip edilemeyeceği suali hatıra gelebilir. Harbin idaresinde, sosyal ilimlerin yardımı, fiziki ilimlere nazaran daha az göze çarpıyor ve daha sönük kayıyor. İktisatçıların ve siyaset alimlerinin hizmetleri, diğer sosyal ilimler guruplarının hizmetlerine nazaran daha iyi bilinmektedir. Fakat ruhiyatçılar, bir adamın, hangi iş için kabiliyetli ve ne dereceye kadar vukuf sahibi olduğunu tayin için yapılan testlerle ve propoganda ile meşgul oluyorlar; antropolojistler, yabancı memleketlerin antropolojik mevzuları ile yakından ilgileniyorlar; içtimaiyatçılarda, kısmî anketler ve halk efkârı sondajlarında çalışıyorlar; öğretmen ve terbiyeciler ise, en kısa zamanda öğrenilmesi zaruri olan muhtelif lisanların ve diğer mevzuların öğretimini hızlandırmakla meşgul oluyorlardı.

Bunlar sadece tesadüfi misallerdir. Stratejik hizmet dairesi, ordu ve bahriyenin talim kursları gibi teşkilâtların resmi tarihinin, harpte içtimai ilimlerin kayde değer faydalarını ispat edeceğinden eminim. Profesörlere ekseriya gösterilen düşmanlığa rağmen, burada onların, asıl tatbikatçılara nazaran daha pratik ve faydalı olduklarını kaydetmek yerinde olur.

Fen adamları ve mütehasşislarının millî listelerini hazırlayan teşekkülün sabık müdürü ve Tuft Kolejinin reisi Leonard Carmichael, Şikagoda söylediği bir nutukta, listenin mütehasşis işçileri harekete getirmekte, nasıl faydalı olduğunu göstermek için aşağıdaki misali verdi :

Nadir tesadüf olunan vasıfları bir araya toplayan insanlar için, listede talep edilen şartlara, göze çarpan bir misal olarak, harp dairesi tarafından verilen şu emri hatırlatırım, «Epidemology ve chemoterapy hakkında bilgisi olan endomoeba histolytica ve diğer protozoen infectionların teşhisinde ve kontrolünde selâhiyetli olan, Hindustanî dilini bilen ve hususi bakterioloji araştırma aletlerini kulanmakta ihtisası olan ve tropikal bölgelerde seyahat etmiş olan Amerikalılar... «A. B. D. nin yeni bir hava meydanı inşa etmekte olduğu tropikal adalardan birinde bir salgın başgöstermişti. Portörlerin muhacir Hindular olduğu zannediliyordu. Bu emir alınır alınmaz ehliyetli ve münasip bir kimse bulunup, aynı gün içinde orduya mahsus bir tayyare ile vazife başına gönderilmişti. Bu kadar karışık ve müşkül emirlere her gün rastlanılmıştır. Fakat bu nevi birçok hadiselerle karşılaşmış ve icap eden şeyler yapılmıştır.

Önümüzdeki senelerde gerek askeri ihtiyaçlar bakımından ve gerekse gittikçe artan sivil ihtiyaçlar bakımından, hükümetle ilim arasında sıkı münasebetlere devamlı surette ihtiyaç olacağı muhakkaktır. Her sene vaktinin bir kısmını hükümet emrine vermek isteyen ve muhtelif bakanlıklarda istişari mahiyette hizmetler görecek olan mütehasıslardan müteşekkil, ilmi ve meslekî bir heyet listesi hazırlamak suretiyle Amerikada alimlerden müteşekkil bir yedek sivil araştırma servisinin vücuda getirilmesine dair bir başka defa yaptığım teklifi burada da tekrarlıyorum. Bir talihsizlik eseri olarak, yeni bir harp çıkacak olursa, hükümetle ve hükümete ait meselelerle devamlı bir münasebet ve yakınlık tesis etmiş olan bu gurup çok faydalı olacaktır.

İlmi araştırmaların ve talim ve terbiye programlarının icrası için hususi müesseselerle Devlet arasında yapılan mukaveleler, büyük faydalar sağlamıştır. İlerde hükümet, alimleri kendi laboratuarlarında ve kendi muhitterinde kullanmak istediği zaman bunlar genişletilip tekâmül ettirilme suretiyle idarî formül olarak bu usulden faydalanılacağı muhakkaktır. Mukavelelerin talim ve terbiye bahsında, ne kadar mühim rol oynadıklarını, harap zamanı ordu ve donanma talim kurslarından başka eski muharipler eğitim teşkilâtında yapılan tecrübeler de göstermiştir. Hükümetin kongreden aldığı selâhiyete dayanarak, bir programı tatbik etmek için hususi müesseselere yardım etmek istediği yerde, mukavele usulü faydalı olmakta devam edecektir. Bununla beraber mukavele usulünün suistimallere müsait olduğu da kabul edilmelidir. Hükümetin doğrudan doğruya ifa etmesi lâzım gelen vazifeler için bu usul kullanılmalıdır.

Hükümetin ilmi tekâmülle olan münasebetlerinde daha başka meseleler de vardır. Yeni atom enerjisi komisyonu, atom araştırmalarının sivil ha-

yattaki faydalarını ve müdafaa gayesini içine alan geniş çapta bir programla işe girişmelidir. Elde edilmiş bulunan bilgilerin askeri sırlarla ciddi surette münasebetleri olup olmadığına göre çeşitlere ayrılması ve gizli tutulması zaruri olmıyanların, alimlerin araştırmalarında kullanılmak üzere istifadelerine arzedilmeye başlanmıştır. Hükümet idaresinin, ilmi programların tatbik edilmesi için yaptığı yardımlarda mahremiyet, ve araştırma serbestisi gibi meseleler, harp sonrasına ait büyük problemleri teşkil edeceklerdir. Memleketimizin ilmi terakkideki üstün mevkiinin tehlikeye düşmemesi için bu problemlerin çözülmesi elzemdir.

Ders 5 — Vatandaşların Hükümet İdaresine İştirakleri —

2 inci Cihan harbinde, vatandaşlar tarafından gönüllü olarak görülen ve sadece vatan sevgisine dayanan hizmetler karşısında, yegâne kullanacağımız kelime, minnettarlıktır. Onlardan bazıları, muhtelif tipteki yüzlerce istişari komitede hizmet görmek için Washingtona çağırılmış ve hiçbir karşılık beklemezden bir çok çetin işlerde saatlarca çalışmışlardır. Bunlar arasında Fiat tesbit ve kontrol dairesi ve Harp İstihsal bürosuna bağlı endüstri istişare komitelerinin azaları bilhassa zikre değer. Bu komiteler, endüstri esasına dayanılarak organize edilmiş ve bunlar ham madde ve işçi tahsisleri, fiat ve diğer bir çok ekonomik meselelerle uğraşmışlardır. Vatandaşların vücuda getirdikleri Harp İş Bürosuna bağlı organizasyonlar gibi, gerek Harp İstihsal Bürosu gerekse Harp İşçi komisyonuna bağlı iş idaresi, komitelere ve mahalli komitelerde vatandaşların gördükleri hizmetlere güzel misaller teşkil ederler. Bu hizmetlerin en güç olanı ve ön safta geleni Harp dairelerinin halk arasındaki faaliyetlerine iştirak etmiş olan vatandaş komiteleri tarafından görülmüştür. Bu sahada başlıca misal olarak, seçme ve tayin hakkını haiz hizmet bürolarını gösterebiliriz. Bunlar istihlâk maddelerinin insaflı fiatlarla ve adil bir şekilde tevzi edilmesi işinde fiat ve dağıtma dairelerinin çalışmalarına faal olarak iştirak etmişlerdir.

Bunlardan başka, milli kaynakları koruma programlarında, harp gayretlerinin genişletilmesi için lâzım gelen muhtelif tip tetkiklerde, çocukların bakımında, evlerden istifade programlarında, Kızılhaçın faaliyetlerinde ve memleketin her tarafındaki hastanelerde binlerce gönüllü çalışıyordu. Bunlar hiçbir karşılık beklemeden ve ekseriya herhangi bir çeşit alkış, teşekkür veya mükâfat düşünmeksizin, gayet müşkül işlerde saatlarca çalışıyorlardı.

Devlet idaresinin harp sonrası büyük vazifelerinden biride, bu harpte ahaliye devlete ve millete hizmet gören bu gönüllü kuvvetlerin, sulh zamanında faaliyetlerinin nasıl temin edileceğini öğrenmektir.

Ders 6 — Halk ve Kongre ile İrtibat —

Bir çok yazarlar, 2 inci Cihan harbinde Amerikan halkının harbi kazanmak için ne lâzımsa yapmaya hazır olduklarına, bunun için sadece yapacakları şeylerin sebeplerinin kendilerine açılması lâzım geldiğine işaret ettiler. Harp gayretlerinin idari bakımdan en büyük başarısı, muhakkiki şu olmuştur. topyekûn seferberlik yapılması mecburiyetinde kalmamasına ve icrai sahada büyük gayretler sarfedilmesi icap etmesine rağmen, demokratik idarenin esaslarına halel gelmemiştir: Teşrii kuvvetler, bazı selâhiyetlerini icra kuvvetine geçici olarak tevdi etmiş olmakla beraber görevlerinden feragat etmemişlerdir. Kongre, harp programının tatbikini devamlı ve faydalı bir şekilde denette bulundurmıştır. Zamanın icaplarından dolayı idarenin teşebbüs yetkileri artmıştır. Birçok daireler öyle bir sür'atle teşkil edilmiş ve programlar okadar çabuk kabul edilmiştirki, ekseriya maksat ve metotlarının gerektiği gibi izah edilmesine zaman kalmamıştır. Fakat hiçbir büyük memleket, böyle bir buhranın ortasında, matbuat hürriyetini, söz hürriyetini mahkemelerin istiklâlini, askerlerin siviller tarafından kontrolünü ve sivil ahalinin huzurunu temin hususunda bu derecede muvaffak olamamıştır. Bu harbe iştirak etmiş olan başka hiçbir memleket, sivil ahaliye milli gelirden bu kadar fazla hisse temin etmemiş ve başka hiçbir memleket vatandaşlarına, matbuat, radyo ve filmler vasıtasıyla dünyada olan biten hakkında bu kadar fazla malumat vermemiştir.

Zannederimki devlet idaresinde bu gayet mühim bir noktadır. Zira Pearl Harbour da baskına uğradığımız zaman, demokrasinin diktatörlüklerle savaşamayacağını ve hürriyetlerini kaybetmiş olan memleketleri mağlup edebilmek için kendi hürriyetlerimizin bir çoğundan feragat etmemiz icap edeceğini, pek çok söyleyenler olmuştur. Harp tarihi yavaş yavaş geliştikçe, Hükümetin Kongreye ve vatandaşlara izahat vermesinin ve her ikisine de tenkit hürriyeti bahşetmesinin, bir engel teşkil etmekten ziyade gayet iyi bir silâh çaresi olduğu meydana çıkmıştır. Bazan hesap vermek müşkül görüldüğü ve bazanda tenkitlerin gecikmeye sebep olduğu doğru olmakla beraber, zannederimki olan bitenden haberdar bir ahali kütlesi, bizim için bir zaaf değil bir kuvvet kaynağı teşkil etmiş olduğunu iddia etmek yanlış olmaz. Otoriter memleketlerde hatalar çok geç meydana çıkar, ve olan bitenden haberdar halk efkârına dayanan ve kendi hatalarını bizzat tashih edecek mekanizmalar yoktur. Aynı zamanda, müstakil bir matbuat ve umum tarafından seçilmiş bir teşrii kuvvette yoktur. Otokrasilerin ve diktatörlüklerin muharebeleri kazanmakta, harpleri ise kaybetmekte muaheretleri vardır. 100 sene kadar evvel de Tocqueville, Amerikan demokrasisi hakkında yaz-

diği hatıralarından, harbin başlangıcının otokrasiler lehine, sonunda ise buhran zamanlarında halkın teşkidine, tıziğine ve yardımına dayanarak demokrasilerin lehine cereyan ettiğini müşahade etmiştir.

Harp süresince idari daireler, Kongre ve ahali ile olan münasebetlerinde, yeni yeni metotlar denemiştir. Sivil hayata büyük tesiri olan ve cephe genişini muhafaza gayesini göden programları kabul sebeplerini ahaliye izah etmekte Harp Haberler bürosunun ve Sivil Müdafaa Bürosunun, muhtelif harp dairelerine büyük yardımları olmuştur. Muhtakkak böyle maksatlara tahsis edilen yayınlar muayyen hudutlar dahilinde yapılmıyacak olursa sistemle müsaittir. Siyasi mütekkimler bu nevi faaliyetlerin iktidar partisiince, iktidarda tutunmasına alet olarak kullanılacağından korktuklarından yayın işlerinin aşağıdaki vechesini gözden kaçırmamışlardır. Filhakkın şu noktaya dikkat edilmelidir: harpte kendilerinden istifade edilen gayri resmi bürolar ekseriya gazetecilikte tecrübesi olan kimselerden teşkil edilmiştir. Bunlar hükümete ait terakkileri serbest bir matbuat vasıtası ile halka anlatmışlardır. Bunlar herhangi bir programın kabulü esnasında, malumat toplamak, muhataplarını müşkül vaziyete sokacak sualler sormak imkânına malikiler. Sırf bu suallerin sorulması keyfiyeti, bu programlar makul olmadıkları ve Amerikan halkına haklı gösterilemedikleri takdirde, bunlar ilan edilmeyen önce islahında amil olmuştur. Eğer havadis veren kimseleri, Harp Bürosunun sarmak istediği şeyleri sarmıya memur biri olarak telâkki edecek olursak, imal edilmiş olan metâ üzerindeki bu tesirlerini inkâr etmiş oluruz. Matbuat konferansları da, idari politikanın tespit ve idaresinde islah edici bir rol oynamışlardır. Matbuat konferansları sadece Beyaz Sarayda değil, Bakanlıklarda da yapıyordu. Ve bu konferanslara, ortaya atılan kaideleri keyfi, iyi düşünülmemiş, ve tatbik kabiliyetinden mahrum oldukları zaman bu hususu farketmekte gecikmeyen gazeteci murebhaslar da iştirak ediyorlardı. Vatandaşların aklı selime dayanarak formaları muhtemel hakları eyvelden his edip, bunları kendileri sarmak sureti ile gazetecilerin siyasi kararlar üzerinde, henüz bu kararlar Hükümet dairelerinden ve Harp Bürolarından çıkmadan icra ettikleri tesir, şimdiye kadar yapıldığından çok daha derin bir surette tetkik edilmeye muhtaktır. Matbuat konferansları ve diğer haber alıp verme faaliyetleri, harp müddetince idarenin keyfi ve iyi düşünülmemiş hareketlerine karşı gayet tesiri bir mania vazifesini görmüştür. Ben bu yolda daha geniş bir çalışmayı teklif ediyorum. Çünkü bu mekânizma iyi işlediği takdirde sulh zamanında da idarenin demokratik bünyesine ilâve edilen bir uzuv olarak vazife görebilir.

İcra kuvvetinin geniş bir otoriteye sahip olduğu harp süresince, programların kongreye izah edilmesi, Hükümetin basıca vazifesi haline gelmiştir.

Mr. Donald M. Nelson yukarıda bahsettiğimiz kitabında, sadece bir küçük meselesinde kendisinin Senato ve Temsilciler meclisine ait 20 den ziyade komisyon karşısında izahat vermeye mecbur olduğunu anlatmaktadır. Ben de Federal Mesken Dairesi ile alakalı haberleri, 14 komisyona verdiğimi ve muhtelif zamanlarda bu komisyonların 10 veya 12 sinin huzurunda, bizzat izahlarda bulunduğumu hatırlıyorum. Bu huzura çıkmalar, esaslı bir hazırlığı işilzam ediyor ve harbin ağır vazifeleri ile yüklü idarecilerin işlerini fazla-laştırıyordu. Fakat ben şahsen bunları, yük olmaktan ziyade bir fırsat olarak telâkki ettim. Harp ihtiyaçlarının neticesi olarak birçok olağanüstü işlerin yapılması icap ediyordu. Yukarıda bahsettiğimiz bu dinlemeler idarecileri, kendilerini murakabe lüzumu ile karşı karşıya bırakmış; aynı zamanda bunlara, kongre azalarına programlarını izah etmek ve müdafaa etmek fırsatını vermiştir. Bu kongre azalarında seçmenlerine aynı programların matluba uygun olduklarını anlatmak mecburiyetinde idiler. Bunlar dinlenirken, yerinde yapılan tenkitlerle islâh ediliyordu. Kongre azalarının zaman zaman gayri mantikî ve tamamen hasbi sayılamıyacak tenkitlerde buldukları inkâr edilemez. Bununla beraber muhtelif partilerden temsilciler ve senatörler harp büroları ile geniş ölçüde teşriki mesai etmişlerdir. Elde iyi bir program bulunduğu, meseleler iyi bilindiği ve vuzuhla ortaya konduğu zamanlarda umumiyetle Kongre komisyonları makul bir şekilde hareket etmişlerdir. Hata yapıldığını anlayıp, bunu itiraf etmek suretiyle gösterilen açık sözlülük ve samimiyet netice itibarıyla daha iyi ifimat telkin etmiştir.

Harp zamanında daha bazı tedbirlerde faydalarını ispat etmişlerdir. Harp İstihsal Bürosu başkanı Mr. Nelson, Milli Müdafaa programını tetkik eden hususi komisyon ile yakın ve sıkı münasebetler tesis eylemiş, ve harp imalâtı ve istihsalı ve diğer buna mümasil meseleler hakkında sorulacak suallere cevap verebilecek ehliyetle kimseleri Temsilciler Meclisi ve Senato nezdine memur etmiştir. Milli mesken dairesi idarecisi Mr. Jhon B. Blandford Jr. devlet emlakine bakan komite başkanı Lanham ile beraber bazı toplantılar tertip etmişlerdi. Bu toplantılarda, daire temsilcileri işlerin ceryanı hakkında malûmat veriyorlar, komisyonca bir tahkikat açılmasına veya yeni bir kanun dolayısı ile meselenin bahis konusu edilmesine hacet kalmadan, bütün sualleri cevaplandırıyorlardı. Bu suretle memnuniyet verici bir yakınlık tesis edilmişti. Komisyon başkanı Lanham, bu toplantılara büyük bir maharef ve bitaraflıkla idare ediyor ve bu toplantılara Temsilciler Meclisinin komisyona dahil olmıyan üyelerini de davet ediyordu. Harici münasebetler sahasında da Kongre ile icrai makamlar arasında yeni bir tip münasebet tesis edilmişti. Bu işe, harici münasebetler komisyonunda muntazaman bulunmak suretiyle Mr. Hull başlamıştı. Bunu Dış İşleri Bakanlığı ile kongre arasında

İrribat işine bakmıya Mr. Acheson'un memur edilmesi takip etti. Milletler arası konferanslara senator ve Kongre mensubununun iştirakide aynı yolda anlaşılmışlardır. Tabii bu metot, ancak harici siyasette iki parti arasında görüş birliğinin devami sayesinde mümkün olabilir.

Son zamanda çıkan, Kongrenin yeniden teşkilâtlandırılması kanunî komisyonların bünyesini basitleştirmiştir. Bu değişikliğin neticesi olarak, idareciler için, fazla vakit kaybetmeden muntazam bir şekilde, Kongre komisyonlarına programları hakkında rapor vermek imkânları, eskisine nazaran çok daha kolaylıkla elde edilebilecektir. İzahat ve hesap verme hususlarında harpten alınan derslerin mühim olduğunu zannediyorum. İdareciler halka her şeyi Meclisler yolu ile bildirmeyi öğrenmelidir ve bunu kaçınılmaz bir mahzur ve bıkmacı bir vazife olarak değil, demokratik bir devlette, vatandaşın mesuliyetlerinin bir parçası olarak telâkki etmelidirler. Böyle bir sistem, pek çabuk ilerleyen harbin ve her gün değişen programların tazaki ahında dahi yürüyebildiğine göre, aynı usul, kanunların yüklediği vazifelerin icatında, icrai kuvvetin hakiki rolünü hiçbir surette tehlikeye düşürmeden, sulh zamanı idaresinin teşkilâtlandırılmış bir cüzü haline gelebilir. Öyle sanıyorum ki, bu bahsettiğim metotların geliştirilmesi dairesinin başında bulunan zeytin, bilfiil meclisler genel kurullarında bulunup izahat vermeleri gibi Amerikan usullerine göre biraz aykırı olan yollara gidilmesinden daha iyi olacaktır. Zira şurası hatırlanmalıdır ki, Amerikan hükümet sisteminde kabine azaları ne ayan ne de Temsilciler Meclisinde aza değildirler. Bu itibarla kabine azaları meclislerde üye sıfatı ile ve diğer üyelerle aynı hukuksal hak olarak bulunamazlar.

Netice →

Burada harpten devlet idaresinde, öğrenilen 6 esasî ders hakkında yaptığım hülasa tamamlanıyor. Böyle kısa bir konferansın hududlarında sınırlanmış bir çok küçük fakat mühim dersler daha vardır.

Harpten sonraki devrede, A. B. D. de devlet idaresinin karşılaştığı gayet geniş ve yeni meseleler vardır. Dünya nizam, emniyet altına alınmadıkça, eski sulh zamanlarına nazaran, işgal sahalarında hattâ kürrei arzın her köşesinde bekçilik eden daha geniş bir askeri ve bahri kuvvet bulunduracağımız muhakkaktır. Siviller ile askerler arasındaki münasebetlerde yeni meselelerle karşılaşılacaktır. Yeni dünya durumunun yüklediği mesuliyetler sadece, Dış İşleri Bakanlığına daha büyük mesuliyetler tahmil etmekle kalmıyor, aynı zamanda diğer teşkilâtlarımızla Dış İşleri Bakanlığı arasında daha iyi bir iş birliğine ve toplu çalışmaya ihtiyaç gösteriyor. Çünkü modern dünyada enternasyonal münasebetlerin idamesinde devletin bütün makam-

lanının hissesi vardır. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ve onun muhtelif yardımcı büroları vasıtası ile bir dünya nizamı sistemini vücuda getirmek için yapılan gayretler, bir hükümetin milli daireleri arasında yeni bir takım münasebetlere ihtiyaç gösteriyor. Hastahane, maarif ve eski muhariplere yardım sahalarında, memleketimizi, tarihinde eşi görülmemiş bir ölçüde işe girişmiştir. Harp stoklarının satışı gibi harp gayretlerinin tasfiyesi ile ilgili problemler uzun zaman devam edecektir. Yukarıda arz ettiğim gibi, ilim ile hükümet arasındaki münasebetlerden çıkan meseleler de gittikçe artmaktadır. Halihazırda acil ve üzücü mesken sıkıntısı meselesi çözülmüş olmaktan uzaktır. Nasıl çözülsün çözülsün hükümetin yardımına, desteklemesine ihtiyaç gösterecektir. Devletin giriştiği muazzam borçlar yüzünden çıkan mali meseleler ve gelirlerinin mühim bir kısmını, bundan evvel ki harplerin borçlarını ödemeye tahsis edilmiş olan bir bütçe, mali idareyi şimdiye kadar işgal etmemiş olduğu derecede önemli bir mevkiye yükseltiyor. Birçok tahrip edilmiş şehir ve köylerle dolu olan bir dünyanın yeniden imar edilmesi meselesini bilmemezlikten gelemeyiz. Amme menfaatını tehdit eden grevlerin ve lokavtların men edilmesi, işsizliğin önlenmesi gibi halli icap eden başlıca meseleler üzerinde durulmalıdır. Gelecekte birçok çetin işler için, iktidarda hangi parti olursa olsun, siyasi liderler ve devlet idarecileri birleşerek esaslı hal çareleri bulmak zorundadırlar.

Nihayet aklımızda şunuda tutmalıyızki, harp zamanındaki idari tecrübelerden elde edilen neticeler, sulhtaki atmosfere uygun değildir. Başta söylediğim gibi, daha normal zamanlarda bu tecrübeler bizi yanlışlıklara sürükleyebilir. Harp zamanında halk idaresi tamamen devletin üzerindedir. Ve bütün milli gayretler bir maksat etrafında toplanır. Vatandaşlar üzerindeki baskı, dairelerin üzerindeki daha fazladır. Ve icrai sahada çalışanlara fazla selâhiyet verilmiştir. Harpten aldığımız idari dersleri tetkik ederken, sulh ile harp arasındaki bu gibi esaslı farkları göz önünde tutmalıyız. Daha ileri gidelim ve sulha faydalı olan derslerden istifade edelim.

Hazırlayan : Public Administration Clearing